

DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2022-2-97-108>

UDC 330.34:332.12(4)

Gábor PATAKI

Főiskolai tanár,
Számvitel és Auditálás Tanszék koordinátora,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola,
Beregszász, Ukrajna
ORCID ID: 0000-0001-6761-7732

EURÓPAI UNIÓS ÉS EGYÉB REGIONÁLIS FEJLESZTÉSI FORRÁSOK LEHETŐSÉGEI KÁRPÁTALJA FEJLESZTÉSÉNEK VONATKOZÁSÁBAN

Анотація. Актуальність теми визначається близькістю Закарпаття до східного кордону та можливістю доступу до джерел фінансування з ЄС, що, з одного боку, дає можливість певного розвитку регіону в умовах російської агресії, а з іншого боку, ускладнюється поглибленням економічної, інфраструктурної, енергетичної та соціальної криз в країні. У цій ситуації необхідно залучати зовнішні ресурси для відновлення країни. З огляду на це в статті насамперед представлено вплив концептуальної системи регіональної політики та політики розвитку в Європейському Союзі, а також історію її економічно-теоретичної розробки. У роботі описані основи, на яких реалізується політика підтримки, та ресурси, що стосуються соціально-економічного розвитку Закарпаття. Згруповано заходи, які реалізуються на теренах України, особливо в економічному плані, з виокремленням джерел походження такого фінансування. Серед фондів Європейського Союзу найбільш відомим є проект HUSKROUA, який надає кошти на розвиток із залученням сусідніх країн-членів та України. Серед угорських програм сприяння розвитку найбільш відома програма Егана Еде. Існують також інші економічні програми для підтримки молодих підприємців та сімейного підприємництва, що фінансувалися через Фонд Габора Бетлена. У дослідженні проведено оцінку майбутніх тенденцій розвитку даних програм. На даний момент важко дати прогноз щодо регіонального розвитку України та Закарпаття в цілому. Можна виходити з того, що до війни та пандемії було розроблено декілька перспективних проектів, які були націлені на соціально-економічний розвиток регіону. Після завершення війни очікується відкриття нових можливостей залучення фондів з відновлення та реконструкції економічного потенціалу держави, з яких наш регіон також може отримати економічну вигоду. Ключовим моментом буде ефективне використання наданих у майбутньому ресурсів.

Ключові слова: ЄС, фінансування, ресурси, підтримка, розвиток, регіональність, Закарпаття.

JEL Classification: R10, R12.

Absztrakt. A téma nem is lehetne aktuálisabb Kárpátalja esetében, mely régió egy olyan ország legnyugatibb megyéje, mely éppen háborúban áll Oroszországgal. Ez a pozíció egyrészt egy régi vitában (mely szerint kelet, vagy nyugat felé kell orientálódni) tolja Ukrainát egyre inkább nyugat felé, másrészt viszi az országot egyre nehezebb gazdasági, infrastrukturális, energetikai és társadalmi krízis irányába. Ebben a helyzetben mindenképp szükséges az ország helyreállítása szempontjából külső forrásokat hívni, mert saját erejéből ezt nem lesz képes megtenni sem rövid, sem középtávon. Ennek tudatában a cikk egyrészt bemutatja a regionális- és fejlesztés-politika fogalmi rendszerét az Európai Unióban, valamint ennek gazdaságelméleti fejlődéstörténetét. Másrészt ismerteti a főbb alapokat, melyeken keresztül megvalósul a támogatási politika. A munka leírja a kárpátaljai vonatkozású fejlesztési forrásokat. A megynkbe érkező fejlesztéseket – főleg a gazdasági jellegűeket – aszerint csoportosítottam, hogy általánosan EU-s forrás, vagy pedig speciálisan magyarországi fejlesztési projektről, támogatásról beszélhetünk. Az Európai Unió források esetében a legismertebb

a HUSKROUA projekt, mely a szomszédos tagországok és Ukrajna bevonásával biztosított fejlesztési forrásokat. A magyar támogatások közül a legismertebb az Egan Ede program, de gazdasági jellegű tematikus évek voltak a fiatal- és családi vállalkozóknak a Bethlen Gábor Alapon keresztül is. A tanulmány záró következtetéseként a jövőbeli tendenciákat értékelem. Jelenleg nehéz prognózist adni Ukrajna és azon belül Kárpátalja regionális fejlődésére vonatkozóan. Abból tudunk kiindulni, hogy a háború és a pandémia előtt több ígéretes projekt bontakozott ki, melynek a gazdaságnak, a társadalomnak fejlődést adott, voltak olyan tervek, melyek a fiókban maradtak és sajnós a jelenlegi politikai klíma sem kedvez ezek effektív újra- és elindulásának. Másik oldalról, ahogy a háború véget ér és a nyugati országok ukrán-barát politikája megmarad, várható helyreállítási, újjáépítési és előcsatlakozási alapok megnyílása, melyből megyénk is profitálhat. Természetesen csak akkor, ha képesek leszünk ezeket a forrásokat lehívni.

Kulcsszavak: EU, finanszírozás, források, támogatás, fejlesztés, regionalitás, Kárpátalja.

Abstract. The relevance of the topic is determined by the proximity of Transcarpathia to the eastern border and the possibility of access to funding sources from the EU, which on the one hand enables certain development of the region in the conditions of Russian aggression, and on the other hand, is complicated by the deepening of the economic, infrastructural, energy and social crises in the country. In this situation, it is necessary to attract external resources to restore the country. With this in mind, the study first presents the impact of the conceptual system of regional policy and development policy in the European Union, as well as the history of its economic and theoretical development. The article also describes the basis on which the support policy is implemented and the resources related to the socio-economic development of Transcarpathia. Measures implemented on the territory of Ukraine, especially in economic terms, have been grouped together, with the funding sources of origin being highlighted. The HUSKROUA project is the most famous among the funds of the European Union, which provided funds for development with the involvement of Ukraine and neighboring member states. Among the Hungarian development assistance programs, the best known is the Egan Ede program, but there were also economic programs to support young entrepreneurs and family entrepreneurship funded through the Gabor Bethlen Foundation. As a result, the study assessed future trends in the development of these programs. For now, it is difficult to give a forecast regarding the regional development of Ukraine and Transcarpathia as a whole. It can be assumed that before the war and the pandemic, several promising projects aimed at the socio-economic development of the region were developed. After the war ends and the pro-Ukraine policy of Western countries remains, recovery, reconstruction and pre-accession funds are expected to open, from which the region can also benefit economically. The key point will be effective allocation of the resources provided for the future.

Keywords: EU, financing, resources, support, development, regionalism, Transcarpathia.

A probléma felvetése általánosságban. Ukrajna nyugati orientációs törekvései függetlenné válása óta napirenden van, de az elmúlt évek eseményei ezt a folyamatot jelentősen felgyorsították. Kárpátalja régió, mint az ország legnyugatibb megyéje kiemelt szerepet játszik ebben a folyamatban, mivel négy Európai Unió országgal – Magyarország, Románia, Szlovákia, Lengyelország – szomszédos megyéről beszélünk. Ezek az országok közül a legnagyobb határvonalat Magyarország képezi és a megyében szintén a legnagyobb nemzeti, őshonos kisebbséget a magyarok alkotják. Ezért kiemelt szerepet kellene szánni az országok közötti pozitív együttműködésre, melyben Kárpátalja egyfajta híd szerepet ad.

A problémafelvetés két fontos pilléren nyugszik. *Egyrészt* fontosnak tartom megismertetni az Európai Unió fejlesztési politikájának a forgalmi, elvi, módszertani sajátosságait, mert csak akkor tudjuk ezeket a lehetőségeket potens gazdasági előnyökké kovácsolni, ha ismerjük a rendszer logikáját, működési mechanizmusát. *Másrészt*, ismerve az elmúlt évek valós fejlesztési forrásait – melyben kiemelt szerepet

játszott Kárpátalján Magyarország – fontos külön kezelni ezt a szomszédságpolitikát. Ezt – főleg a jelenlegi politikailag terhelt időszakban – célszerű tudományos alapossgal alátámasztani, mivel minden egyes nap, amit ellenségeskedéssel töltenek a felek, az társadalmi és gazdasági veszteség, mert nem használjuk ki a „win-win” helyzetünket és nem termelünk gazdasági eredményeket ebből a jellegzetesen előnyös helyzetünkből.

A legfrissebb kutatások és publikációk elemzése. A cikk elkészítésének az alapját a szakirodalmi feltáró munka képezte. Módszertanilag egyrészt szintézis munkának számít, ezért fontosnak tartottam feltárni azokat a témában megjelent tudományos munkákat, valamint az Európai Unió hivatalos dokumentumait, melyek alapján megfelelő mélységben körbejárhatóvá vált az EU regionális politikájának az elvi és gyakorlati rendszere. A regionális és kohéziós politika bemutatásánál főleg Rechnitzer János – Smahó Melinda [13], Kiss Gábor Ferenc [10], Fekete Dávid [5] szerzők tudományos publikációt, tankönyveit, valamint doktori disszertációt vettem alapul. Továbbá több más külföldi szerző eredményeire is hivatkoztam (Böventer, E. [3], Kok, W. [9], Kubo, Y. [11], Thisse, J.-F. [15] stb.). Valamint figyelembe vettem az EU hivatalos honlapjait és azokon található részletes szabályozási rendeleteket [17-23]. Ezenkívül megvizsgáltam ukrainai cikkeket, közleményeket, melyek a helyi gazdasági-társadalmi környezetet mutatták be, valamint kimutatták az európai források felhasználásának helyi sajátosságait.

A cikk célja. A munkával a célom, hogy tudományos szintézismunkán keresztül átfogóan értelmezsem az Európai Unió regionális politikáját, az egyenlőtlenségek megszüntetése érdekében kialakult forrás-allokációját, s ezek gyakorlati leképződését a múltban Kárpátaljára és ebben rejlő jövőbeni lehetőségeket. Továbbá célom, hogy hiánypótló jelleggel bemutassam Kárpátalja fejlesztésével kapcsolatban annak fontosságát, hogy mennyire célszerű jó szomszédságpolitikát kialakítani, ugyanis a közvetlen támogatások és ezek közvetett hatásai (pl. adók) igen jelentősen hozzájárulnak megyénk fejlődéséhez.

A központi cél alapján az alábbi részcélokat fogalmaztam meg: EU regionális politikájának és annak fejlődésének bemutatása; regionalitás és gazdaágelméleti fejlődés összevetése; EU pénzügyi rendszerének bemutatása. Továbbá a cikk lényegi részeként az EU, valamint Magyarország kárpátaljai vonatkozású fejlesztéseinek bemutatása a tanulmány legfontosabb hozzáadott értéke. A végső célom pedig, hogy a jövőbeni tendenciák feltérképezése és ismertetése révén prognózist nyújtsak régióink fejlesztés-politikájával kapcsolatban.

A kutatási eredmények bemutatása. A leggyakoribb kifejezések, amivel találkozunk a *kohéziós, konvergencia, egyenlőtlenség*, melyek ugyan eltérő kifejezések, de ebben a témakörben igen szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Kohézió, avagy konvergencia alatt alapvetően a területi különbségek, egyenlőtlenségek csökkenését értjük, szemben az ezzel ellentétes jelenséggel, a divergenciával, ahol a területi különbségek növekedése figyelhető meg [10]. A definíció egyik fontos kifejezése a különbségek értelmezése, másik oldalról pedig a terület, a tér definiálása. Minden gazdasági egység és tevékenység valamilyen térbeli pontban található, ott, ahol a telepítés döntését meghozó szereplők a működéshez a legkedvezőbb feltételeket tekintettek biztosítottak [13, 6. old.]. A térben tehát különböző adottságú területrendszerek váltják egymást, más és más termelési tényezőkkel, amelyek

mobilnak tekinthetők, térben elmozdulhatnak, vándorolhatnak, egy pontból, a másikba áramolhatnak. Az áramlás ösztönzője, annak kiváltója a területi egység, vagy értelmezésünk szerint területrendszer, annak jellemzői, sajátosságai, nemcsak a gazdasági alrendszert alkotó tényezők, hanem az össze többi, együttesen. A politika a közösség, vagy többségi tagjai által meghatározott jövőbeli állapot megteremtését célozza meg, s abban megjelölt élet minőség elérésére stratégiákat dolgoz ki. A közösség biztonság, valamint az életfeltételek közösségi szinten garantált mértéke érdekében, valamint a jövőbeli kívánatos célok eléréséhez a megtermelt javak egy része elvonásra kerül, majd a stratégiában meghatározott elvek alapján aztán elosztásra.

A terület után a következő fontos fogalom, amely szorosan épül az előző megállapításra, mégis a rendszere összetettebb, az a területrendszer kifejezés. A területrendszer tehát a tér egy pontjában, vagy azok valamilyen elv alapján lehatárolt halmazában, a régióban régió található gazdasági, társadalmi (közösségi), környezeti és intézményi (politikai) tényezők összessége. Ezek a tényezők az adott tér pontban, vagy azok valamilyen elv alapján lehatárolt halmazában, azaz a régióban már eltérő mértékben, nagyságban, valamint más és más, különböző egymás közötti relációban találhatók. A területrendszerek sajátossága, hogy két egyforma egység nincs, mindegyik eltér valamiben a másiktól, ez által válik sajátossá és egyedivé.

Regionális politika célja a területrendszer tudatos alakításával hozzájárulni a társadalompolitikai célok megvalósításához [13, 6.old]. A modern társadalmak elemi célja a béke, a biztonság, a jólét, az igazságosság garantálása - még ha ezt a gyakorlatban nem is tudja mindig biztosítani, vagy nem ez látszik prioritásnak. Ezek a célok a politikai rendszerek jellegétől, azok megjelenési és szemléleti módjától függetlenül általánosan léteznek, s magukban a területrendszerekben természetesen érvényesülnek.

A regionális politika a következő négy alapvető célt valósíthat [13, 11. old.]:

1. *Növekedési cél:* „A növekedési cél alatt azt értjük, hogy a területrendszerek között a termelési tényezők olyan térbeli elosztása alakuljon ki, amivel nemzetgazdaság outputjának maximális szintje teremthető meg.”
2. *Fenntarthatósági cél:* „A stabilitás, fenntarthatósági célnak azt tekintjük a területrendszerben, ha bekövetkeznek a rövid távú konjunkturális és a hosszú távú strukturális hatások, akkor a területi válságok elkerülhetők, vagy a kialakulásuk veszélye csökkenthető.”
3. *Kiegyenlítő cél:* „A kiegyenlítő, jóléti célja a regionális politikának abban határozható meg, hogy megteremtődjön a feltétele, egyrészt a térbeli különbségek kiegyenlítésének (kiegyenlítési hatás), másrészt az ország minden lakosa a területi elhelyezkedésétől függetlenül azonos, vagy közel azonos életfeltételekhez, azok ellátásának körülményeihez jusson (jóléti, ellátási hatás).” Esetünkben e célnak van nagyobb létjogosultsága.
4. *Környezeti cél:* „A környezeti cél a regionális politikában, abban határozható meg, hogy a területrendszerek természeti állapota a gazdasági beavatkozások hatására ne romoljon, a környezetállapota megóvásra és fejlesztésre kerüljön, a művi és épített környezet értékeinek folyamatos megtartása mellett.” Az orosz-

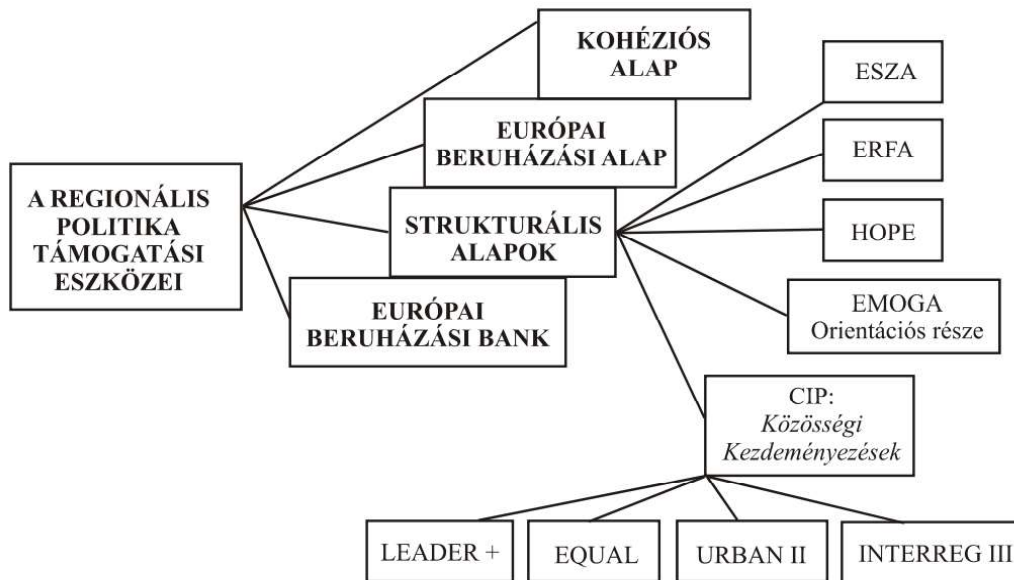
ukrán háború kirobbanásáig ez a politika igen dinamikusan tört előre, amit most befolyásolhat a háborúból fakadó energetikai válság.

Ha ezt lebontjuk példának okáért a kárpátaljai nagyvárosokra, akkor növekedési cél értelmében a fejlesztési forrásokat Ungvár és Munkács kellene, hogy kapja, viszont a kiegyenlítési cél értelmében pedig a falusi lakosság felzárkóztatását kell állami és külső forrásokból előteremteni.

Most pedig vizsgáljuk meg a regionális fejlesztéspolitika **gazdaságelméleti folyamatainak fejlődéstörténetét**. Az első jelentős térgazdasági elmélet megalkotója Johann von Thünen volt a XIX. sz. elején, akit a telephelyelmélet „atyjának” is hívnak. Vizsgálódásainak célja az volt, hogy felkutassa, milyen tényezők befolyásolják a termelőhely-rendszerek piactól való távolságát [2]. A mezőgazdasági teret egységesnek és homogénnek tartotta, ahol azonos szállítási feltételekkel számolt. Ebben a térben helyezte el a várost, amely a piacközpontnak számít. Több faktort kapcsolt össze, úgy, mint a szállítási költségeket, a távolságot (ezt nevezte térnek), a termelési költségeket és a nyereséget. A következő fontos elméleti szakember Alfred Weber volt, aki az ipari-telephelyválasztás modelljét alkotta meg, aki még a városfejlődéssel is kiemelten foglalkozott [12]. Úgy vélte, hogy a vállalatok egy áramlási hálózat középpontjában találhatóak, mivel egyes inputokat beszereznek, míg outputokat kibocsátanak tevékenységük során; ezek szállításának különböző költségei vannak. A klasszikus elméletek közé tartozik Alfred Marshall munkássága is, aki a térbeli elhelyezkedésének és a termelési tényezők elérhetőségének a viszonyait vizsgálta [2]. Megállapította, hogy fontos előnye származik a vállalatoknak és a munkásoknak is az egyesített munkapiacból, amennyiben nagy számban találhatóak. Időrendi sorrendben a következő lörelépést Walter Christaller és August Lösch tette egymástól függetlenül, de nagyjából egy időszakban. Ők a piaci viszonyokat és árakat nem külső adottságnak tekintették, hanem az egyes térbeli szereplők által meghatározottnak [8]. A két tudós azzal foglalkozott, hogy milyen módon alakul ki a homogén (főleg mezőgazdasággal foglalkozó) térben egy ipari és szolgáltató funkciókat ellátó városi koncentráció, illetve ezek a városok milyen szempontból és hogyan rangsorolhatóak [3]. A regionális tudományok nagy alakjának tartják Walter Isardot, aki valódi szintézist alkotott e tudományág területén, ugyanis a klasszikus telephelyelméletet integrálta a közgazdaságtan főáramlatába [12]. Ezekon kívül lehetne még hosszabban említést tenni a klasszikus közgazdasági iskolák (Adam Smith és David Ricardo), a keynes-i irányzat, vidékünk kapcsán a marxi ideológiák hatásairól, a neoklasszikus irányzatokról, az intézményi közgazdaságtanról, ami a növekedés jellegére és nem annak gyakorlati számaira koncentrálna. Vagy pedig az innovációval foglalkozó elemzésekre, mely tudományos eredmények az országok és régiók közötti versenyben a tudást, az innovációt és a tanulási képességet helyezik előtérbe növekedés vonatkozásában. A XX. század főáramlatába beletartozik még a fenntartható fejlődés elméletei, amely egyre nagyobb hatást gyakorol regionális fejlesztési politikára. A tanulmány keretei miatt viszont ennek részletes bemutatására nincs most mód.

A munkám másik elméleti pillérje, hogy ismertessem az **EU pénzügyi alapjait**. A pénzügyi rendszer megértése szempontjából fontos megérteni az összefüggéseket a célrendszer vonatkozásában. A regionális politikai célkitűzéseit és a közösségi kezdeményezéseket a Strukturális Alapokból finanszírozzák. Viszont fontos tudni,

hogy a közösségi regionális támogatási politika eszközrendszere ettől jóval bővebb és kiterjedtebb. A közösségi regionális politika finanszírozásához a – a maga feltételein, működési keretein belül – különböző formában a Kohéziós Alap, az Európai Beruházási Alap és az Európai Beruházási Bank is hozzájárul.

1. ábra: Az Európai Unió regionális politikájának pénzügyi alapjai, 2000–2006 [4].

Nézzük meg átfogóan, de nem részletesen ezeket az alapokat. A *Strukturális Alapokat* 1989-től három, 1993-tól – a Halászlati Orientációs Pénzügyi Eszköz létrejöttével – négy alap alkotja, ezekből az alapokból finanszírozzák a közösségi regionális politika célkitűzéseit, valamint a közösségi kezdeményezéseket. Az *Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)* 1975-ben jött létre, ez az alap a közösségi regionális politika finanszírozásának legfontosabb pénzügyi eszköze. Feladata a gazdasági és társadalmi kohézió támogatása, valamint a regionális egyenlőtlenségek felszámolása révén a régiók fejlesztésében és átalakulásában való részvétel [7; 14]. Az *Európai Szociális Alap* felállításáról a Római Szerződés határozott, működését azonban csak néhány évvel később, 1960-ban kezdte meg. Az alap fő feladata kezdetben a foglalkoztatottsági szint fenntartása, valamint a munkavállalók szakmai és térbeli mobilitásának elősegítése volt. Az *Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA)* 1962-ben jött létre, és 1984-től két részlegre (Garancia és Orientációs Részleg) oszlik. A Garancia Részleg a mezőgazdasági árak garantálásának eszköze, amelynek további feladata a Közös Agrárpolitikán belüli, mezőgazdasághoz kötődő vidékfejlesztési programok támogatása [7, 365–366. old.; 14, 56. old.]. A *Halászlati Orientációs Pénzügyi Eszköz*t a maastrichti szerződés hozta létre 1993-ban, s 1994 óta működik. Létrehozásának oka a Közösség part menti vizeinek túlhalászása volt, ami már számos halfajtát kipusztulással fenyegetett.

A *Kohéziós Alapot* a maastrichti szerződés hozta létre azzal a céllal, hogy támogassa az Unió legszegényebb tagállamainak felzárkózását és a monetáris unióba történő belépését. A belépéshez az országoknak teljesíteniük kellett az ún. maastrichti konvergencia kritériumokat, ami háttérbe szorította a hosszú megtérülési idejű

beruházások (pl. környezetvédelem, közlekedés) megvalósítását. A Kohéziós Alap támogatásait azok az országok vehetik igénybe, amelyek vásárlóerő-paritáson számított egy főre jutó GNP-e a közösségi átlag 90 százalékánál alacsonyabb [14, 73–74. old.].

Az **Európai Beruházási Bank** az Európai Bizottságtól független intézmény, indulásáról a Római Szerződés határozott. Az Európai Beruházási Bank a tagállamok fejlesztési projektjeihez nyújt kedvezményes hiteleket. Az **Európai Beruházási Alap** a Strukturális Alapok és az Európai Beruházási Bank tevékenységi körét egészíti ki. Támogatásai egyrészt garanciát vállal a felvett hitelekre, másrészt a vállalkozások részvényeinek vásárlásával hozzájárul azok finanszírozásához. Legfontosabb működési elve a közösségi források hatásának megsokszorozása (multiplikálása).

Az **Előcsatlakozási Alap** Ukrajna számára igen fontos bázis lehet a háború után. Az Európai Unió tagjelölt államai már a csatlakozás előtt is részesülhetnek uniós támogatásban, amelyeket három ún. előcsatlakozási alapon keresztül vehetnek igénybe. Az előcsatlakozási alapok célja az uniós támogatási rendszerek modellezése, az intézményrendszer kiépítésének ösztönzése, továbbá olyan programok támogatása, amelyeken keresztül a forrásokat felhasználó szereplők megismerik az uniós támogatások igénybevételénél szokásos eljárásokat és elsajátítják a megfelelő módszereket. [14, 78. old.].

Kárpátaljai vonatkozású fejlesztési források értékelése. Kárpátalja területi fejlesztését az ukrán központi költségvetésből, a helyi költségvetések e célra előirányozott forrásaiból, valamint az Európai Unió, az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank és egyéb országok által biztosított forrásokból valósul meg. Kiemelkedően fontos szerepet játszanak az EU források Kárpátalja területi fejlődésében. Az EU új szomszédságpolitikájának köszönhetően, valamint annak, hogy Kárpátalja összes határmenti országa az EU tagja, e politika hatása felértékelődött és megvalósulásának irányai aktivizálódtak 2004 után.

Az EU által biztosított fejlesztési források igen sokrétűek, de jóval korlátozottabb a nem Európai Unió ország, vagy tagjelölt státuszt nem kapott ország esetében. Ezért Ukrajna számos olyan fejlesztéstől esik el, melyet más európai országok megkapnak. Viszont különbséget lehet tenni az ország egyes régiói, megyéi között. Mivel Kárpátalja szomszédos négy EU tagországgal is, tehát jogosult az egyes szomszédsági és felzárkóztatási projektekre, így az ilyen irányú lehetőségei jóval magasabbak, mint például belső, vagy különösen a kelet-ukrajnai régióknak.

2004-2006 között Kárpátalja 4 EU programból juthatott olyan forrásokhoz, melyek társadalmi, gazdasági, környezetvédelmi, kulturális fejlődést segítenek elő – az **INTERREG, FARE, TACIS, CADSES** programok keretében. Ezekből a forrásokból finanszírozták részben a BeregiTisza vízgyűjtő terület Beregi víztárolójának ukrain részében zajló munkálatokat, a szennyvízelvezetés kiépítésének tervezési munkálatait, kis- és középvállalkozások fejlődését, a Munkácsi Megyei Gyermekkorház renoválását, valamint a határmenti infrastruktúra, ezen belül pedig a határátkelők kiépítésének költségeit. Ebben az időszakban az EU 7,8 millió eurót utalt át Kárpátaljára ezen célokra, melyből 9,1% szociális, 36,2% környezetvédelmi, 54,7% pedig gazdasági célú volt. Az Ungvár-Felsőnémeti határátkelő bővítésére 3,5 millió EUR költöttek, mely a gazdasági célú fejlesztések legnagyobb részét (83,3%), valamint az összes régióba irányult EU-s pénzek 45,5% jelent. Ezen időszakban az

INTERREG IIIA/TACIS „HU-SK-UA” program keretében 534,1 ezer EUR költöttek a magyar-ukrán határmenti úthálózat javítására.

A gazdasági jellegű projekteken kívül a kárpátaljai környezetvédelmi és árvízvédelmi helyzetet javítására irányultak azon három finanszírozási programok, melyek összértéke meghaladja a 2,35 millió EUR, ebből az összegből az EU önrésze 2,1 millió. „Tiszta víz” projekt az INTERREG IIIA „HU-SK-UA” 2004-2006 pályázat keretében valósult meg, melynek kivitelezése a 2008-2010 években történt 662.4 ezer EUR összegben. Ezen projekt keretében az Ungvári járásban található Kereknye, Kincses és Császlóc településeken fejlesztések valósultak meg a vízminőség biztosítása érdekében. 2007-2013 pályázati ciklusban is Ukrajna hatékonyan tudott részt venni a határon átívelő EU programokban, hisz több mint 50 projektben lett vezető partner. A többi régióhoz képest Kárpátalján valósult meg a legtöbb ilyen program– 13-ban (28%). Ezen kívül Kárpátalja összesen 125 projektben vesz részt.

Nagyobb sikerrel tudtak pályázni és nyerni a Kárpátaljai résztvevők a **HU-SK-RO-UA** programban, melynek keretében 2010-2015 között három turnusban 127 programot valósítottak meg Ukrajnában, melyből 108 kárpátaljai volt.

1. táblázat: HU-SK-RO-UA fejlesztési program főbb mutatói Kárpátalja viszonylatában 2010 – 2015 között [16].

A program besorolása	időszak	Megvalósult program, db.	Kárpátalja részvételével			Kárpátaljára előirányozott és felhasznált összegek nagysága, ezer EUR
			Összesen	Vezető partner	partner	
HUSKROUA 0901	2010–2012	46	40	12	28	5995,27
HUSKROUA 1001	2012–2014	40	33	10	23	4545,21
HUSKROUA 1101	2013–2015	41	35	6	29	3347
Összesen		127	108	29	80	13888,2

Meg kell jegyezni, hogy a kárpátaljai pályázók 29 projektben (27%) vezető partnerként jártak el, összesen 12 307,5 ezer euró összegben (a régióhoz vonzott pénzeszközök összege 7,9 millió euró volt). Ezek közül 12 projekt (41,4%) társadalmi jellegű, 10 projekt (34,5%) a gazdasági és üzleti infrastruktúra fejlesztését célozza, 7 projekt (24,1%) környezetvédelmi intézkedések. Továbbá a vizsgált időszak vonzott támogatási forrásainak mintegy 40%-a környezetvédelmi programokra irányult.

Az Európai Unió által finanszírozott **Keleti Partnerség** program keretében komoly fejlesztések valósultak meg Kárpátalján 2012-2020 között Magyarország közreműködésével. A Keleti Partnerség program finanszírozása 2012 közepétől működik Kárpátalján és lehetőséget biztosít az infrastrukturális fejlesztésekre a Kárpátaljai közintézményekben. Már a legelején 2012-2013 között több mint 1 millió USD összegben valósultak meg beruházások 25 kárpátaljai intézményben, alapvetően felújítási munkálatokra és nyílászárók cseréjére fordították az összeget, hisz ezen közintézmények legnagyobb része még a Szovjetunióban épült és azóta nem végeztek rajtuk felújításokat. Amióta működik ez a program Kárpátalján több mint 100 intézményben valósultak meg fejlesztések több mint 5 millió USD értékben, melyek közül több oktatási és kulturális intézmény újítottak fel.

Kárpátalja területfejlesztésének második nagy pillére – a tágan értelmezett Európai Unió forrásokhoz mérten - a szomszédos országoktól, kiemelten most **Magyarországról jövő támogatások hatásainak vizsgálata**. Mivel Kárpátalja egy soknemzetiségű régió, de a legnagyobb őshonos kisebbség a magyarság, ezért adja magát, hogy leginkább Magyarország vonatkozásában várható külső támogatás.

Mindezen lehetőségekből kiindulva a továbbiakban a fókusz a magyarországi költségvetési források kárpátaljai területfejlesztési és gazdaságélénkítési hasznosulása kapcsán értelmezem. A témakör tágabb összefüggéseit lásd még a hitelszövetkezetek és az Egán Ede program kapcsolatát bemutató tanulmányban [1]. A magyar támogatások közül a legismertebb az Egán Ede program, de gazdasági jellegű tematikus évek voltak a fiatal- és családi vállalkozóknak a Bethlen Gábor Alapon keresztül is (ez az alap főleg civil, egyházi nonprofit támogatások kapcsán ismertebb Kárpátalján). Az Egán Ede program több ezer vállalkozást, több milliárd forint értékben támogatott 2016-2020 között. A program elvileg nem ért véget, viszont a pandémia, a háború és közben a két ország között megromló viszony jelentősen korlátozta az Alapítvány működését.

Az alábbi kimutatás a 30 milliárd forint (3 milliárd ukrán hrivnya) értékű keretösszeg eddigi felhasználásának a megoszlását mutatja a 2016-os első pályázati ciklus eredményeinek tükrében, majd pedig a 2017-ben elindított és 2018-ra beteljesedett második kör értékeit szemlélteti.

A táblázat tevékenységi területenként, valamint éves szintre bontva mutatja a támogatásban részesült vállalkozások számát, nagyobb részt eszközbeszerzésre (98 %), valamint turisztikán belül beruházásra költött támogatási összeget, valamint becsült adógenerálást mutatja ukrán hrivnyában kifejezve.

2. táblázat: Összehasonlító kimutatás az Egán Ede program adóhatására vonatkozóan (2016-2018 között) (Saját kutatás alapján).

Pályázati kategória	2016					2017-2018				
	Meny-nyiség (db)	Érték (ezer HUF)	Érték (ezer UAH)*	Egy. szoc. járulék (ezer UAH) *	Becsült egyszerűsített vállalkozási adó (ezer UAH) *	Meny-nyiség (db)	Érték (ezer HUF)	Érték (ezer UAH) *	Egy. szoc. járulék (ezer UAH) *	Becsült egyszerűsített vállalkozási adó
Mezőgazdaság	442	751 036	75 104	10 287	3 819	3 444	8 493 731	849 373	33 042	12 743
Turisztika	41	63 504	6 350	954	354	0	0	0	0	0
Turisztikai beruházás	109	377 931	37 793	2 537	942	0	0	0	0	0
Egyéb vállalkozás	441	937 204	93 720	8 097	3 810	1 162	8 493 731	849 373	11 148	4 299
Összesen	1 033	2 129 675	212 967	21 875	8 925	4 606	16 987 462	1 698 746	44 190	17 042

* UAH időszakban észlelt középárfolyamon (1UAH=10HUF)

A táblázatból látható, hogy míg 2016-ban valamivel több, mint ezer támogatott vállalkozás volt, addig a 2017-es körben ez az érték megnégyszereződött (4606 db), s a beruházási érték is jelentősen nőtt, ugyanis a 2016-os befektetés közel 213 millió UAH, addig az utóbbi körben ez az érték megnőtt 1,7 milliárd UAH-ra.

A táblázat leglényegesebb tanulsága az adóhatás. Mivel hivatalos adóhivatali forrás nem áll rendelkezésünkre, így ismerve a pályázók vállalkozói karakterét, saját becslési eljárás módszerével értékeltük az adóhatást. A becslésünk alapján több mint 92 millió hrvnya adóbevétel generált ezekben az években a központi költségvetésbe, valamint a helyi önkormányzatokhoz a támogatott vállalkozások. Ebben még nincs benne az, ha adott vállalat foglalkoztat, mert az alkalmazottak után is fizeti a szociális járulékot, továbbá nincs benne az sem, ha adott vállalkozás fejlesztése jövedelmet generált, s épp a vállalkozás általános jövedelem adó kategóriában van, mert akkor ez további 18 % adóbevétel biztosít vállalkozásonként. Mivel további részletező adataink nincsenek a vállalkozásokról, így pontosabb értékelést nem áll módunkban adni.

Magyarország az elmúlt években nem csak gazdaságfejlesztési programot hajtott végre, hanem több más szociális és kulturális területen segítette a kárpátaljai lakosokat, zömében a magyarságot, viszont a gesztuspolitika jegyében egyformán az ukrán ajkú lakosságot is. Az egészségügyi dolgozóknak, óvoda-pedagógusoknak, pedagógusoknak, gyermekétkeztetésre, magyar-magyar kapcsolattartási támogatásokra stb. biztosított egyéni kiegészítő jövedelemtámogatás szintén hivatalos adózás alá esett. Ennek támogatási értéke 2016-ban 2 milliárd 213 millió 888 ezer Ft volt (azaz kb. 230 millió UAH), adóhatása pedig a személyi jövedelemadón keresztül 398 500 UAH, a hadiadó pedig további 332 ezer UAH.

Összességében elmondható, hogy ezen évek fejlesztési eredményei nagyon jól szemléltetik, hogy a békés idők, az országok közötti jó partneri viszony mennyi értékes projekt megvalósítását teszik lehetővé, aminek a tendenciáját fontos folytatni a pandémia és a háború megszűnését követően is.

Következtetések és a kutatás továbbvitelének lehetőségei. Úgy gondolom, hogy jelenleg Ukrajna vonatkozásában az egyik legnehezebb dolog annak megállapítása, hogy a fentiekben bemutatott fejlesztési források, valamint a jövőben várható új projektek mikor, milyen ütemezéssel és milyen effektivitással lesznek jelen az ország gazdasági, infrastrukturális és közvetetten társadalmi újjáépítésében. A korábbi években látva az ország közeledését az EU-hoz, valamint, hogy egyre több forrás érkezett, a decentralizáció kapcsán az adóbevételek helyben maradtak, mellyel szintén lehetett tervezni, úgy látszott, hogy komoly fejlesztések valósíthatóak meg, melyek a társadalmi elégedettség, a növekvő gazdasági, jóléti, jövedelmi fejlődés irányába viheti el a régiókat. Sajnos a nemzetközi történések, az ország gazdasági állapota először a pandémia, majd pedig a háború folytán visszavetett minden korábbi elképzelést.

Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a korábban meghirdetett programokat, esetleges új forrásokat számításba véve fontos, hogy ne mondjuk le végérvényesen a régió fejlesztési elképzeléseiről semmilyen vonatkozásban, így az őshonos magyar kisebbség tekintetében sem. Minden válság, krízis, egyben egy lehetőség is arra, hogy akik kitartóak, megújulásra készek idővel nyertes pozícióban jöjjenek ki ebből a helyzetből. Ezért a jelenlegi időszakban fel kell készülni, meg kell ismerni az Európai Unió forrásaival kapcsolatos politikát, módszertant, nyelvezetet, hogy sikeres pályázatokat tudjunk beadni, majd elnyerni. Fontos, továbbá, hogy a magyar-ukrán relációban is helyre álljanak a kapcsolatok, mivel az ellenséges viszony mind a gazdasági források, mind az infrastrukturális projekteket, de a humanitárius vonatkozású támogatásokat is veszélyeztetik.

A jövőbeli fejlesztési projektek kapcsán megemlítettem a *különleges gazdasági övezet* szabályozásának a lehetőségét. Ez a belső törvényhozáson múlik, de a múltbeli tapasztalatból tudható, hogy ez a státusz igencsak hasznos volt Kárpátalja számára és ennek az újbóli bevezetése még hatékonyabb forráskihelyezést hozhat létre állami és profitorientált külföldi szervezetek részéről is.

Fontos felkészülni az *újjáépítés* kapcsán az országba érkező támogatásokra is. Bár várhatóan elsősorban nem Kárpátalja fog a legnagyobb prioritással szóba kerülni a háború után, de nekünk is lehet részesedés e források vonatkozásában. Ehhez viszont meg kell tanulni olyan projekteket alkotni, pályázatokat írni, megismertetni ezeket a struktúrákat az állami apparátussal, intézményvezetőkkel, hogy képesek legyenek a valós forrás-lehívásokra.

A jövőbeni források kapcsán megemlítettem még a „*Kreatív régió*” gondolatát, mely a békésebb időkben fogalmazták meg olyan célból, hogy Magyarország keleti régióját Debrecen központtal bekapcsolják egy nemzetközi együttműködésbe, ahol román, szlovák, ukrán határközeli nagyvárosok és azok régiói tudnának jobban együttműködni. E projekt gyakorlati megvalósítása Kárpátalja számára is jelentős forrásmegjelenést biztosítana.

Utoljára, de nem utolsó sorban fontosnak tartom Kárpátalja *híd* szerepét, amivel a szomszédos EU-s országok és belső Ukrajna közötti kapocsként jelenhetünk meg. Sajnos a múltban az Európai Unió források csak Brüsszel és Kijev kapcsolatában érvényesült, majd a fővárosból folyt tovább némi forrás. Természetesen ez a projektek jelentős részében továbbra is így történik, mivel minden tagország és tagjelölt ország esetében így zajlik és zajlott a múltban. Viszont a határmenti együttműködések, a kulturális kapcsolós tekintetében Kárpátaljának vannak olyan értékei, erőforrásai, ami lehetőséget nyújt az együttműködések hatékonyságának a javításában.

Összességében a munkafolyamat során arra a következtetésre jutottam, hogy Kárpátalja szerepe az EU-s források kapcsán bár lehetne effektívebben, mint ahogy azt a múltban tapasztaltuk, de a régióban rejlő potenciál alapján mindenképp fontos szerepe lesz a jövőben megyénknek.

A felhasznált források listája

1. Bacsó, R. – Pataki, G. (2018): The economic quickening role of the credit unions related to the execution of the Egán Ede-plan in Transcarpathia. *Metszetek* Vol. 7 (2018) No. 1., ISSN 2063-641.
2. Benko, G. (1999) A regionális tudomány. Dialóg Campus, Pécs—Budapest. pp. 350.
3. Böventer, E. v. (1969). Walter Christaller's central places and peripheral areas: the central place theory in retrospect. *Journal of Regional Science*, 117-124.
4. Bodó B. (szerk.) 2004: Európai Unió Pályázatok Kézikönyve. Europa Média Kht., pp. 519.
5. Fekete, D. (2017): A Modern Városok Program elemzési lehetőségei. *Polgári Szemle: Gazdasági és Társadalmi Folyóirat*, Vol. 13, No. 1-3. pp. 94-105.
6. Ferenc, V. – Kovály, K. (szerk) (2020): Kárpátalja mozgásban: társadalmi változások és interetnikus viszonyok az Euromajdan után. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. Budapest, pp. 148.
7. Forman, B. 2001: Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai. Európai Bizottság Magyarországi Delegációja, Budapest, pp. 397.
8. Illés, I. (2008). Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés. Budapest: Typotex, pp. 264.
9. Kok, W. (2003). Jobs, jobs, jobs. Creating more employment in Europe. pp. 93.
Letöltés: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/eba3e718-ec56-4da4-8b01-0c9101c8d4ac>. Letöltés dátuma: 2022. november 2.

10. Kiss, G.-F. (2021): Regionalitás az Európai Unió kohéziós politikájában. Doktori értekezés, BCE. Budapest, pp. 180.
11. Kubo, Y. (1995). Scale economies, regional externalities, and the possibility of uneven regional development. *Journal of Regional Science*, 29-42.
12. Lengyel, I., & Rechnitzer, J. (2004). *Regionális gazdaságtan*. Budapest-Pécs: Dialog-Campus Kiadó, pp. 392.
13. Rechnitzer, J. – Smahó, M. (2006): *Regionális politika*. Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program. Széchenyi István Egyetem, Győr, pp. 122.
14. Sarudi Cs. 2003: *Térség- és vidékfejlesztés. A magyar térgazdaság és az európai integráció*. AGROINFORM Kiadó, Kaposvár.
15. Thisse, J.-F. (1987). Location theory, regional science, and economics. *Journal of Regional Science*, 519-528.
16. HUNGARY-SLOVAKIA-ROMANIA-UKRAINE (HU-SK-RO-UA) programs 2014-2020. Letöltés: 2022. október 20. <https://huskroua-cbc.eu/>

Megállapodási rendeletek:

17. Az Európai Parlament és a Tanács 1300/2013/EU rendelete (2013. december 17.) a Kohéziós Alapról, és az 1084/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 347., 2013.12.20., 281—288. o.
18. Az Európai Parlament és a Tanács 1301/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapról és a „Beruházás a növekedésbe és munkahelyteremtésbe” célkitűzésről szóló egyedi rendelkezésekről, valamint az 1080/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. OJ L 347, 20.12.2013, p. 289–302
19. Az Európai Parlament és a Tanács 1303/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről HL L 347., 2013.12.20., 320—469. o.
20. Az Európai Parlament és a Tanács 1303/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra, a Kohéziós Alapra, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra és az Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 347., 2013.12.20., 320—469. o.
21. Az Európai Parlament és a Tanács 1304/2013/EU rendelete (2013. december 17-én) az Európai Szociális Alapról és az 1081/2006/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 347., 2013.12.20., 470—486. o.
22. Az Európai Parlament és a Tanács 1305/2013/EU rendelete (2013. december 17.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról és az 1698/2005/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről, HL L 347., 2013.12.20., 487—548. o.
23. Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/1059 rendelete (2021. június 24.) az Európai Regionális Fejlesztési Alap és külső finanszírozási eszközök által támogatott európai területi együttműködési célkitűzésre (Interreg) vonatkozó egyedi rendelkezésekről, PE/49/2021/INIT OJ L 231, 30.6.2021, p. 94–158.